

La percepció dels incendis forestals per la propietat rural a Catalunya

Josep Gordi Serrat¹

Professor titular de Geografia Física

Universitat de Girona

Josep.gordi@udg.edu

Resum

Aquest article analitza, a partir d'opinions de propietaris rurals extretes de la premsa escrita i d'entrevistes, quina és la seva percepció davant dels incendis forestals. Hem estudiat aquesta percepció en tres moments diferents de la pertorbació. En primer lloc, quan s'inicia el foc i es desenvolupa; en segon lloc, un cop s'han apagat les flames i, en tercer lloc, quan han passat uns dies o unes setmanes. Una de les conclusions de l'estudi és el sentiment de desconsol i desconfiança que s'ha instal·lat en la propietat rural envers l'administració, ja que malgrat haver-se produït a Catalunya diverses onades de grans incendis segueixen donant-se les mateixes mancances, és a dir: la necessitat de fer més inversions en prevenció i la de millorar la política comunicativa entre els cossos de bombers i la població local.

Paraules clau: percepció, propietat rural, incendi forestal.

Resumen: *La percepción de los incendios forestales por la propiedad rural en Cataluña*

Este artículo analiza, a partir de opiniones de propietarios rurales sacadas de la prensa escrita y de entrevistas, cuál es su percepción ante los incendios forestales. Hemos estudiado esta percepción en tres momentos diferentes de la perturbación. En primer lugar, cuando se inicia el fuego y se desarrolla; en segundo lugar, una vez apagadas las llamas y, en tercer lugar, cuando han pasado unos días o unas semanas. Una de las conclusiones del estudio es el sentimiento de desconsuelo y desconfianza que se instala en la propiedad rural hacia la

administración, producto de que, a pesar de haberse producido en Cataluña varias oleadas de grandes incendios, siguen dándose las mismas carencias, es decir: la necesidad de hacer más inversiones en prevención y la de mejorar la política comunicativa entre los cuerpos de bomberos y la población local.

Palabras clave: percepción, propiedad rural, incendio forestal.

Abstract: *Perception of forest fires in rural community in Catalonia*

This article analyzes, according to different opinions made by rural owners in interviews and press, which is their perception of forest fires. We've studied this perception in three different moments. Firstly, when the fire begins and develops. Secondly, right after the fire has been put out. Finally, what happens some days or weeks later. One of the main conclusions is the frustration and anguish feeling in the rural community against Government, because even after several fire strikes, they keep doing the same mistakes. Therefore, there is a need of increase the investments in prevention and improve the communication politics between fireman department and local people.

Key words: perception, rural properties, forest fire.

* * *

1. Introducció

Els incendis forestals són un dels problemes ambientals de major repercussió mediàtica i impacte social i, per tant, política (Plana *et al.*, 2003). També tenen importants efectes econòmics. Per exemple, els incendis que van tenir lloc a la Catalunya Central entre els dies 18 i 21 de juliol de 1998 van deixar 27.000 ha cremades, de les quals 18.000 eren boscos i 9.000 conreus i, a la vegada, van afectar 130 masies (Plana, 2000). A tot això cal afegir la desvaloració de la fusta, la pèrdua de renda durant els 60 anys que el bosc trigarà a oferir les condicions d'exploració anteriors i la dificultat d'utilitzar el bosc com espai de lleure, ja sigui per caminar o per anar a buscar bolets; fets de gran transcendència si la finca té una activitat de turisme rural (Bertran, 1998).

Sobre les causes i conseqüències dels incendis forestals a la Mediterrània s'han escrit milers de pàgines en treballs de recerca, publicacions de divulgació així com notícies i articles d'opinió a la premsa. En aquest darrer àmbit assistim, any rere any, al mateix procés. Cada estiu eixut que genera onades de foc (com les de 1986, 1994, 1998 o 2003) que s'enduen per endavant vides, cases i boscos, les informacions s'acompanyen d'articles d'opinió sobre el que no s'ha fet i el que caldria haver fet. Els principals autors d'aquests articles són càrrecs polítics, tècnics, estudiosos i, en alguns casos, propietaris rurals.

Després de llegir moltes notícies, articles i treballs de recerca i divulgació al voltant dels incendis forestals es dibuixen, al nostre entendre, tres grans grups d'opinió.

El primer d'ells és el dels polítics, els quals segons estiguin al govern o a l'oposició presenten uns o altres arguments sobre la feina feta o la manca d'inversions i prevenció que calia haver dut a terme.

El segon grup està format pels tècnics i estudiosos. És un col·lectiu força heterogeni format per geògrafs, biòlegs, enginyers de forests. Es tracta de persones que treballen com a tècnics a l'administració o a entitats lligades al sector forestal, o bé que són investigadors o professors universitaris. Aquest grup és el més present en la premsa i, generalment, aposta per la necessitat de promoure la planificació i la gestió forestal i, per tant, per dedicar més esforços a la prevenció dels incendis forestals.

Per comprovar la gran diversitat de professionals que opinen sobre els incendis volem reproduir un fragment de l'article d'una psicòloga i escriptora titulat "Patrimoni natural", on s'expressen idees tant simples i urbanes que simplement esgarriren:

"Hay unas cuestiones de sentido común que deberían cumplirse a través de una legislación y las consecuentes inspecciones. Todo el mundo las sabe, aunque no se aplican vete a saber porqué. En primer lugar, el bosque tiene que limpiarse después de cada primavera, después de la crecida del sotobosque." (Margarit, 2003)

És enormement perillós concebre el bosc com un parc urbà on cada matí passa la brigada de neteja i el deixa net perquè els ciutadans el gaudeixin, ja que el parc és de titularitat pública i té uns treballadors dedicats al seu manteniment finançats pels pressupostos públics; en realitat, el bosc és, majoritàriament, de propietat privada i si cal fer alguna actuació els diners han de sortir del pressupost familiar, malgrat que es poden demanar subvencions a l'administració forestal.

El tercer grup d'opinió està format pels propietaris rurals. Aquest darrer grup és poc present en els mitjans de comunicació, segurament perquè tenen molta altra feina a fer després d'un incendi. Tot i això, cal esmentar el colpidor article del president del Consorci Forestal de Catalunya, després del foc del 1998:

"En los pasados días hemos asistido a un dantesco incendio que nos privará de unos paisajes únicos. Centenares de familias han perdido patrimonios que son fruto del esfuerzo y ahorro de generaciones. Y lo que es peor, ha habido víctimas humanas irremplazables. ¿Se ha hecho todo lo posible para evitar este desastre? Vaya por delante nuestra respuesta: claramente, no." (Massaneda, 1998)

L'objectiu principal d'aquest article és presentar, de forma clara i entenedora, com és la percepció de la propietat rural dels incendis forestals. Cal tenir present (Costa, 2009a) que els incendis, a part de pèrdues materials i ambientals també generen afeccions psicològiques, ja que la relació de la propietat amb els boscos no es redueix simplement a un valor patrimonial, sinó que també hi ha un coneixement i una cultura popular que conforma un sentiment d'identitat individual i col·lectiva.

L'article es divideix en els següents apartats: les fonts utilitzades, el marc econòmic i social de la propietat rural, la percepció que té la societat dels boscos, com percep el foc la propietat rural al llarg de l'incendi i després, i les conclusions.

2. Fonts utilitzades

La primera font que s'ha utilitzat és la lectura de les notícies en diaris² sobre els incendis de la Catalunya Central de l'estiu de 1998, el foc de Sant Llorenç de Munt de 2003, l'incendi de l'Empordà de 2004 i el foc d'Horta de Sant Joan de 2009. També hem cercat opinions de propietaris a les revistes *Catalunya Forestal* i *Silvicultura*.

La segona font són les entrevistes. Aquestes tenen tres procedències. El treball de recerca oral sobre els hisendats gironins realitzat per l'Associació d'Història Rural de les Comarques Gironines.³ El conjunt d'entrevistes realitzades amb els alumnes de l'Estudi de Geografia de la UdG en el marc de l'assignatura de Geografia Física Aplicada.⁴ Finalment, les entrevistes realitzades personalment amb motiu de la redacció d'altres treballs, com és el cas de la feta a J. M. Ribot, un fragment de la qual es troba reproduïda en un dels capítols del llibre *Els boscos* (Gordi, 2005).

3. El propietari rural en una cruïlla de camins

El propietari rural viu, des de fa dècades, enmig d'una cruïlla de camins, sense saber quina és la direcció adequada que cal prendre o si, simplement, el que cal és aturar-se i abandonar.

La propietat rural assisteix amb una important sensació d'impotència a un notable canvi del món que l'envolta, ja que la societat és cada cop més urbana i té una important necessitat de consumir natura, producte de viure en un món urbà i de valorar allò que no es té.

Aquesta nova consciència és especialment sensible davant de les agressions al medi ambient i als desastres naturals, com els incendis forestals (Pérez Vilariño, 1998). Aquests són moltes vegades percebuts, bàsicament, com una pèrdua ambiental, ecològica i paisatgística; en poques ocasions es valoren com a pèrdua patrimonial de la propietat i com un drama personal.

Un editorial de la revista *Silvicultura* expressa amb molta claredat el que succeeix al món forestal:

2. Els diaris consultats, tant versió escrita com digital, són els següents: El Periódico, La Vanguardia, Regió7, Avui i Diari de Terrassa.

3. Vegeu Sagner, 2005. Cal dir que només hem utilitzat les dades que feien referència a propietaris forestals.

4. De les entrevistes dels alumnes de Geografia Física al llarg dels cursos 2004-05 i 2005-06 hem utilitzat per a aquest article els testimonis de Joan Rovira i Josep Cabana.

“L’existència d’una societat urbana separada de la societat rural, amb el canvi de valors que això suposa, i l’abandonament progressiu de la gestió per la baixa rendibilitat de l’explotació tradicional ha provocat un creixent dèficit de cultura rural en general, i de cultura forestal en particular.” (Consell Rector del CPF, 2004)

Aquesta societat urbana ha generat una important reconversió del món rural ja que, en poques dècades, s’ha passat de ser productors d’aliments i béns –com les tòfones, la fusta, el suro o la llenya– a formar part de l’oferta turística i, per tant, a vendre també lleure, natura, gastronomia, tranquil·litat, paisatge... Per tant, una part de les rendes de moltes de les famílies rurals està relacionada amb el turisme a partir de la creació d’allotjaments rurals, restaurants, hotels...

El propietari rural observa al seu voltant i veu que cada cop en són menys, ja que el món rural, des de fa més d’un segle, viu en procés de progressiu despoblament. Davant d’aquesta situació, el socioecòleg Ramon Folch (1996) deia que un dels grans reptes del món rural és la fixació de la població rural romanent en unes condicions de vida dignes sense haver de quedar reduïts a la humiliant condició de jardiners de les seves finques per a l’esbarjo gratuït de la ciutadania urbana.

Com diem, el sector forestal viu en una cruïlla de camins amb el dubte de continuar o abandonar definitivament els aprofitaments forestals, ja que la caiguda continuada de la cotització de la fusta (producte de l’existència d’una forta competència exterior, de la manca d’un sector forestal amb totes les baulles del seu engranatge plenament funcionant i de la manca d’una administració que aposti plenament per noves fórmules, com l’aprofitament de la biomassa) dificulta mirar en futur amb optimisme. Cal tenir present que, en els darrers decennis, una part important de les tales va lligada als incendis o altres perturbacions naturals, com la ventada de gener de 2009 (fig. 1) o la tempesta de neu del 8 de març de 2010.

Per exemple, a les comarques gironines els aprofitaments fusters varen tenir un creixement continuat durant la segona meitat del segle XX (Gordi, 2009): així com a la dècada dels cinquanta el total de m³ extrets dels boscos gironins van ser de 838.264, a la dècada dels noranta van ser 2.183.061 m³; és a dir, que en 50 anys els aprofitaments es van duplicar. Les causes d’aquesta evolució són el creixement de la superfície arbrada i la mecanització del sector forestal, però també els incendis, o més ben dit: els grans incendis. Els quatre incendis més grans (1973, 1978, 1986 i 1994), que conjuntament van cremar 60.788 ha i representen el 59,3% del total d’hectàrees cremades en el període 1968-2000, van anar seguits de períodes intensos de tala. La fusta que es va tallar els anys posteriors als incendis va ser de 903.529 m³, xifra que s’aproxima a la mitjana desenal del període 1950-2000 (1.327.777 m³); és a dir: en els cinc anys posteriors als grans incendis es va talar tanta fusta com en deu anys normals.⁵

5. Les dades provenen de la consulta dels següents anuaris:

Estadística Forestal de España, que apareix el 1947 (amb dades del 1946) i es publica fins el 1977,

Figura 1. Efectes de la ventada del gener del 2009 sobre els boscos de Gallecs

Foto de l'autor

La situació descrita fins ara ha portat a l'abandó de conreus i pastures i a un important creixement de la superfície forestal. Si tornem a l'exemple de les terres gironines ens adonarem que, al llarg de la segona meitat del segle XX, la superfície forestal va créixer en 58.989 ha. Aquesta evolució és comuna a la resta de l'Estat espanyol i a Europa. Segons Gold (2004) la superfície forestal dels països de l'oest d'Europa es va incrementar en un 30% en el període 1950-2000 i, a l'Europa de l'est i del sud, en un 20% i un 16%, respectivament.

Cal tenir present que per estudiar la superfície arbrada només podem utilitzar les dades dels inventaris forestals que cobreixen el període que va dels anys setanta al 2000. En aquest període la superfície arbrada a les terres gironines es va incrementar en 47.922 ha com a resultat de la dinàmica natural, ja que simultàniament la superfície no arbrada va disminuir en 52.331 ha. A nivell d'espècies, les que van guanyar més superfície van ser l'alzina i el suro, amb 22.668 i 21.341 ha respectivament. Per tant, l'abandó dels conreus i la reducció dels aprofitaments de les llenyes i dels planifolis van generar un augment superficial dels boscos climàtics (alzinars, rouredes de

Anuario de Estadística de España (1950-77), publicat per l'INE,
Anuario de Estadística Agraria, que recull dades forestals des del 1978 i publica el Ministerio de Agricultura,
Estadísticas Agràries i Pesqueres que des del 1980 (any en què es van transferir les competències forestals a les comunitats autònomes) publica el Departament d'Agricultura, Ramaderia i Pesca de la Generalitat de Catalunya.

roure martinenc, fagedes...) al llarg dels darrers quatre decennis. Aquesta evolució ha tingut importants efectes sobre el paisatge. En els paisatges montans, el bosc ha arribat a ocupar grans extensions i alguns massissos s'han convertit en grans continuïtats forestals, com les Gavarres, l'Ardenya, Cadiretes, Alta Garrotxa...

La dinàmica comentada es deriva un canvi paisatgístic notable. El tret característic d'aquest canvi és l'homogeneïtzació del paisatge, que té importants efectes sobre els hàbitats, la biodiversitat i el risc d'incendi (Lasanta *et al.*, 2007). És molt interessant constatar com és percebut aquest canvi paisatgístic en els agents socials del món rural. En aquest sentit, volem comentar els resultats d'un estudi sobre l'evolució del paisatge a l'Alta Garrotxa (Vila *et al.*, 2009). Per exemple, les persones que es dediquen com a empresaris als esports d'aventura no han detectat aquests importants canvis sobre el paisatge ja que, segurament, o són joves o fa poc temps que viuen en el territori. En canvi, els que valoren més negativament l'augment de la superfície forestal són els agricultors, ramaders, els propietaris forestals i els caçadors. Per tant, apareix una percepció dual dels canvis del paisatge. Una part dels agents socials que parteixen d'una base antropocèntrica valoren negativament el canvi experimentat, ja que l'associen amb un paisatge més tancat i forestal que s'identifica amb una natura més salvatge i fora del control humà. En canvi, una altra part dels agents socials que parteixen d'una base ecocèntrica valoren positivament el canvi paisatgístic, perquè entenen que és el resultat de la lògica dinàmica natural en reduir-se l'activitat antròpica.

La propietat rural, davant de la prevenció i extinció dels incendis té diferents veus. D'una part apareix l'opinió dels sindicats agraris, com Unió de Pagesos, que reclama a l'administració que treballi per aconseguir un món rural viu i amb activitat econòmica vinculada al sector primari, la qual ha de permetre la gestió del territori i dels boscos i, per tant, reduir el risc de grans incendis forestals (Costa, 2009b). El sindicat proposa apostar decididament per una cultura de la prevenció enfront de l'extinció. A les conclusions d'un debat sobre els incendis forestals organitzat per la Institució Catalana d'Estudis Agraris a Manresa la tardor del 1994 (ICEA, 1995), ja s'expressava la idea que sostenir l'activitat pagesa és una bona inversió a favor dels boscos i que cal revalorar el paper de la societat civil davant dels incendis forestals.

D'altra part apareix la veu dels propietaris forestals, expressada pel Consorci Forestal de Catalunya, que pressiona l'administració per aconseguir una adequada política d'ajuts a la gestió forestal, per fomentar l'ús de la biomassa i per reclamar un contracte ambiental que signifiqui un retorn econòmic a les prestacions ambientals i socials de les finques forestals.

Un element important de relació de la propietat amb la lluita contra els incendis són les ADF, les quals després del catastròfic estiu de 1994 en què es van cremar 76.625 ha, van reforçar-se amb més ajudes per a formar-se i dotar-se del material necessari, fer tasques de vigilància i de primera intervenció en cas d'incendi .

4. Tipologia de propietaris

Des d'un punt de vista sociològic alguns estudiosos (Plana *et al.*, 2004) estableixen la necessitat de diferenciar entre la propietat forestal activa, que gestiona la seva finca, de la propietat absentista. El grau de vinculació de la propietat amb la finca és variable i està relacionat amb la funció productiva dels boscos i amb el lloc de residència. Eduard Plana (2004) proposa una triple tipologia de propietari forestal, relacionada amb models de gestió diferent:

1) Propietari ruralista: és aquell que viu bàsicament de les rendes de la seva finca i que acostuma a residir-hi. Les rendes provenen majoritàriament del bosc però també pot tenir altres activitats agràries. La seva finca acostuma a ser mitjana o gran.

2) Propietari hedonista: és aquell que no viu de les rendes de la finca i duu a terme treballs silvícoles per tal de protegir el patrimoni, sobretot, davant del risc d'incendis. Acostuma a residir en ciutats i les seves rendes provenen, majoritàriament, d'activitats industrials o terciàries. Les finques acostumen a ser mitjanes o petites.

3) Propietari absentista: és aquell que no realitza cap tipus de gestió sobre la seva finca. Resideix a la ciutat i està desvinculat de l'activitat agrària i forestal.

5. La percepció del bosc per la societat

La visió o percepció que té la societat de l'espai forestal ha anat canviant notablement en els darrers decennis, com a conseqüència de que la major part de la població es pot catalogar com a urbana i, per aquesta raó, per la generalització d'uns hàbits o comportaments urbans fins i tot en passejar-se per un medi rural o natural.

Actualment la natura té una important valoració estèticocultural (Albelda, 2004). Per alguns autors (Lage, 2004) el bosc és percebut per la societat com un sistema ecosocial, ja que sobrepasa a material per a convertir-se, en moltes ocasions, en un espai d'utilitat sensorial.

Darrera d'aquesta percepció del paisatge forestal s'amaga la idea que la natura és un espai prísti o semiverge, on la presència de l'activitat humana pren una connotació clarament negativa⁶. Un exemple d'aquesta darrera afirmació ens apareix en els resultats d'una enquesta realitzada a Itàlia a partir d'enviar un atlas fotogràfic de diferents situacions forestals i demanar als ciutadans que les valoressin (Scrinzi *et al.*, 1995). Una de les dades més interessants d'aquest treball és que la tipologia forestal més valorada no presenta cap resta d'aprofitament forestal i es tracta d'un bosc sense sotabosc i amb una densitat d'arbres molt baixa; és a dir, per als ciutadans italians el bosc ideal és un forest de co-

6. Un exemple d'aquesta visió la podem llegir a l'entrada: "De qui són els arbres de la fageda monumental de Sant Esteve d'en Bas?" del bloc: www.arbresjosepgordi.blogspot.com

níferes montana fàcilment accessible: un espai força semblant a un parc urbà. En conseqüència, per a l'imaginari col·lectiu tots els aprofitaments i les pertorbacions (com ara arbres caiguts per ventades o cremats pel foc) són percebuts com una pèrdua i, en alguns casos, com una tragèdia ecològica i social. Per tot plegat, resta clar que el bosc es converteix, per a la societat contemporània, en un dels ecosistemes que millor representa la idea estèticament positiva de la natura. Per tant, quan la població passeja per un bosc no vol trobar elements que li recordin que es troba davant d'un recurs econòmic que s'aprofita regularment, sinó en un paisatge d'una gran bellesa i que, si és possible, incorpori també referents culturals.

6. Percepció dels incendis forestals per la propietat rural

6.1. Durant l'incendi

El foc és com un ésser que fa remor, crida i es belluga a diferents velocitats i, en ocasions, amb una inesperada rapidesa i voracitat, devorant tot el que es troba pel seu davant. L'inici d'un incendi forestal és un moment molt difícil, ja que cal actuar amb rapidesa per intentar extingir el foc i, si hi ha població pels voltants, desallotjar-la immediatament. En conseqüència, les primeres hores (força conflictives) són de vital importància per evitar que un foc s'acabi convertint en un incendi d'importants dimensions. Cal coordinar el desallotjament de les masies i urbanitzacions amb les tasques d'extinció del foc. Cal tenir present que un dels primers objectius dels bombers és evitar víctimes. Per tant, entren en joc, a més a més dels bombers, els diferents cossos policials i les ADF.

Mentre es manté l'incendi hi ha tres tipus de sensacions entre els propietaris rurals. La primera és l'esgarrifança, la por de perdre la vida, el patrimoni... La segona és el conflicte entre els bombers i els propietaris per haver de marxar de les seves masies i cases ja que la prioritat dels bombers és evitar danys personals i, per tant, cal desallotjar tothom que es pugui veure afectat pel foc. La tercera és el sentiment, un cop lluny del foc, d'estar viu i veure des de la distància l'avanç o la fi de les flames. Quan en un incendi hi ha víctimes personals, ja siguin habitants de la zona o bombers, aquest tercer grup de sentiments pren una gran dimensió social i política. Només cal comprovar com els efectes del foc de l'estiu de 2009 a Horta de Sant Joan, amb la terrible pèrdua de cinc bombers, s'han mantingut a la premsa i en les relacions polítiques al llarg de molts mesos.

A continuació relacionem algunes manifestacions de propietaris extretes de la premsa al llarg dels tres moments esmentats. Quan comença el foc afloren, ràpidament, els sentiments de por i pànic davant del fum i les flames que s'acosten. Un ramader ho explica amb molta claredat: *El foc venia del cel, va ser tot molt ràpid... de sobte un cop de vent que devia ser gregal ens va*

*portar el foc fins aquí. Era mitja tarda i semblava de nit.*⁷ Els propietaris desallotjats de cases d'urbanitzacions pateixen pels efectes del foc sobre les seves propietats i bens. Veiem-ne alguns exemples: *Tinc discos i equips de música que valen molts diners. I si es cremen, què passa? És una pena. Em vaig comprar la casa perquè m'agrada molt el bosc, i ara estarà tot cremat.*⁸ Un altre deia: *No sé què ha passat. La gent començava a fer sonar el clàxon, tothom corria. Em volia quedar i salvar casa meva, però era impossible. No sé on és el meu marit.*⁹ Un veí de la serra de Marina explicava: *No ens ha donat temps ni de treure la compra del cotxe. El foc s'ha estès ràpidament i els mossos ens han demanat que abandonessin les cases.*¹⁰

Sobre les relacions entre bombers i voluntaris i ADF adjuntem els següents comentaris. Un jove voluntari deia: *Volem ajudar i no ens deixen. Hem portat equips, furgoneta... i hem estat esperant des de primera hora que ens cridin. Nosaltres volem col·laborar perquè el bosc és de tots.*¹¹ Un exemple corprenedor va ser el del vicepresident de l'ADF del Pinyó, que va defensar la seva masia, Ca l'Armengol, sense l'ajuda dels bombers a l'incendi de Sant Llorenç del Munt de l'estiu de 2003: *Ens van deixar sols allà dalt. Envoltats pel foc i sense aigua. Encara estic esperant que un sol bomber s'acosti a aquesta casa. M'han decebut. Els bombers em van prometre que hi enviarien un camió per protegir la casa, però a mig camí van fer mitja volta.*¹² Un propietari de Monistrol de Calders deia sobre l'acció del bombers: *Ningú estava vigilant les zones ja cremades. Si el vent no hagués canviat de direcció, les flames ja serien a Navarcles. Falta coordinació i més mitjans. Aquest incendi se'ls ha fet massa gran.*¹³ Una veïna de Maçanet expressava la seva ràbia: *Lluitaré encara que només sigui amb una branca, perquè jo sóc de Maçanet i aquest és el meu bosc. No suportó pensar que fins d'aquí molts anys no tornaré a veure el que feia dos dies veia.*¹⁴

Un segon moment de gran dificultat apareix si el foc no s'ha pogut aturar i fa referència a la coordinació entre els bombers i els voluntaris que desitgen col·laborar amb les tasques d'extinció. Aquest segon període acostuma a generar una percepció des de la propietat d'exclusió de les decisions, a causa que per als bombers l'extinció d'un incendi ha de restar, únicament, en mans de professionals i no hi ha temps de consultes. Cal precisar que en alguns casos les ADF d'algunes comarques sí s'han pogut integrar al Centre de Comandament Avançat. El resultat és que la gent del territori no pot aportar el seu coneixement i experiència sobre com és l'espai que s'està cremant i com s'han comportat altres incendis. En conseqüència, els mitjans de comunicació recullen moltes queixes i lamentacions dels veïns respecte de les actuaci-

7. *El Periódico*, 28 de setembre de 2004.

8. *Ídem*.

9. *El Periódico*, 14 d'agost de 2003.

10. *El Periódico*, 15 d'agost de 2003.

11. *El Periódico*, 14 d'agost de 2003.

12. *Ídem*.

13. *Ídem*.

14. *El Periódico*, 15 d'agost de 2003.

ons dels bombers. En les compareixences de diferents càrrecs dels cossos de bombers a la Comissió d'Investigació del Parlament de Catalunya per l'incendi d'Horta de Sant Joan de l'estiu de 2009, més d'un va manifestar que cal millorar la comunicació entre els bombers i la població local.

6.2. Passat el foc

La propietat, després de passar el foc experimenta una varietat de sentiments o emocions. La primera és que el mal tràngol ja ha passat i es dibuixa una lleugera sensació de calma i, a la vegada, d'aclapament pels estralls del foc. Començarem esmentant l'opinió d'un propietari i literat, Joaquim Ruyra (1928) que ens explica les seves emocions després d'un gran incendi que afectà el massís de les Gavarres als anys vint:

“El desastre ha sigut espantós i nombroses famílies pageses que estan en la més gran misèria, enmig d'un país cendros i carbonitzat, sense un bri d'herba verda, ni un branc de rama per donar al bestiar. Jo, també força empobrit pel desastre, no sé com ho hauré de fer per auxiliar els meus masovers i veïns; i això em nequiteja més que la meua pròpia desgràcia. Si digués que la pèrdua que he sofert no m'ha afligit, mentiria. Aquelles formoses suredes de Montnegre jo me les estimava en tanta manera, que no me les vaig voler vendre quan, durant la guerra, me n'oferien un dineral. Ara no són més que fum i cendra”.

El bisbe de Solsona, Antoni Deig, després dels focs de l'estiu del 1998 al Solsonès deia en un article: *Ja ha passat el foc. Tal com ens deia amb la seva agudesa el rector de Torà, el foc ja ha passat i està controlat perquè s'han acabat els pins i ja no hi ha res més per cremar.*¹⁵

Un cop ha passat el foc els propietaris poden retornar a les seves finques, cases o xalets i els apareix, davant seu, un paisatge de fum i cendres. És una situació que restarà durant molt de temps a la ment ja que es pensa en allò que les flames s'han endut: vides, patrimoni, boscos i paisatge. Sens dubte aquesta és una de les situacions més tristes i doloroses, sobretot, quan hi ha persones que han desaparegut amb el foc.

Quan passen els primers dies és quan es comença a fer balanç amb el cor calent i la ment s'omple de preguntes: com ha començat el foc? Es podia haver evitat el foc? Què ha passat perquè cremés tanta superfície? S'ha fet tot el que es podia fer? Què farem a partir d'ara? Com ens en sortirem? Moltes d'aquestes preguntes van dirigides a l'administració, en primer lloc als polítics responsables de les polítiques de prevenció i extinció d'incendis, però també als bombers, al cos d'agents rurals.

Al cap d'unes setmanes apareixen les crítiques més contundent contra l'actuació de l'administració. Per exemple, els veïns de Sant Llorenç Savall i els

15. *Avui*, 25 de juliol de 1998.

propietaris forestals van dirigir la seva mirada vers la gestió duta a terme pel Parc Natural de Sant Llorenç del Munt i Serra de l'Obac i va ser molt crítica amb la gestió dels camins. En el cas dels incendis de la Catalunya Central del 1998 la crítica va ser molt més virulenta, ja que el territori calcinat va molt notable. El resultat de la reflexió més serena genera un sentiment molt important de desconfiança de la propietat envers els polítics que tenen responsabilitat en el món rural. Només cal llegir les paraules de Joan Rovira (2007) secretari general del Consorci Forestal de Catalunya, per adonar-se del sentiment de llunyania i malestar que experimenta la propietat forestal:

“És realment sorprenent que un país que ha viscut episodis dramàtics ocasionats pel foc (1994, 1998, 2003...) que encara té gent sobre el territori preocupada i amb voluntat de treballar i invertir per a la gestió i conservació i que, també, té un nombre d'experts de tots els àmbits i col·lectius (bombers inclosos) que porten demanant un esforç en aquest sentit, doni l'esquena a aquesta realitat i incompleixi reiteradament els compromisos establerts pel mateix govern”.

Després de la calma ve el lament per les pèrdues materials, d'animals i boscos i, en llastimoses ocasions, de vides humanes. Per tant, a continuació de la calma apareix la desolació i la tristesa (fig. 2). Un pastor que ha vist com el seu ramat de 300 ovelles i cabres havia mort sota l'empenta del fum i els flames deia: *Ningú em va ajudar. Si, em vaig ferir la mà. No vaig poder fer res. Tu saps qui m'ajudarà?*¹⁶ Un veí de Torà explicava: *Anàvem a recollir les bales de palla, però s'ha cremat tot [...] Crec que no tindrè l'oportunitat de tornar a veure tot això de color verd.* L'alcalde de Sant Llorenç Savall deia sobre la mort de diferents veïns en l'incendi de Sant Llorenç del Munt de l'estiu del 2003:

“L'aparició de cinc cadàvers va canviar la nostra vivència del foc. Fins aquell moment era un incendi més. Però a partir d'aquell moment la situació ens va descol·locar: es va produir un salt de nivell, que va generar una autèntica lluita entre l'home i el foc [...] totes les víctimes eren coneguts del poble, gent que l'ha trobaves el divendres quan anaves a comprar”.¹⁷

A continuació del lament acostuma a aparèixer l'agraïment als bombers i als veïns i voluntaris que han ajudat a lluitar contra el foc. Per exemple un veí de la Terra Alta ho expressava amb molta contundència: *Aquesta nit han estat treballant aquí molts membres del GRAF, que han encès foc contra foc per evitar que les flames s'acostessin massa i d'aquesta manera hem pogut salvar la casa. Es mereixen un 10.*¹⁸ Un veí de Sant Llorenç Savall deia en un article d'opinió:

“un deu per als voluntaris que arribaren d'arreu de Catalunya; un zero per als polítics encorbatats que s'acostaren al poble amb la boca plena de promeses –a bona hora!– i a fer-se la fotografia de rigor. I a nosaltres els llorençans què ens queda?

16. *La Vanguardia*, 22 de juliol de 1998.

17. *La Vanguardia*, 10 d'agost de 2004.

18. *El Periódico*, 4 de juliol de 2009.

Hem recorregut molts camins plegats i hem descobert que vivim en un poble molt bell. Molts d'aquests camins mai més tornaran a ser el que havien estat. Ens resta el record, és clar. I també un nus a l'estómac que no s'acaba mai de desfer i unes bafarades de dolor que s'enfilen coll amunt omplint els ulls de llàgrimes quan menys t'ho esperes".¹⁹

El coordinador de l'ADF Cap de Creus–Serra de Rodes a finals de l'agost del 2003 expressava el següent: *És innegable que s'han destinat molts mitjans d'extinció als incendis, moltíssims, i que aquests han treballat bé, molt bé. Però siguem realistes, també és evident que hem tingut molta sort.*²⁰

Al cap d'uns dies apareixen les reflexions, encara sota l'efecte de la tragèdia, però més argumentades. Per exemple, un propietari forestal en nom del Consorci Forestal expressa el següent: *Després dels incendis del 1994 es va reaccionar bé davant de la tragèdia. Ara bé, aquesta voluntat no ha perdurat en el temps. I aquesta constatació genera un sentiment de desolació i desconfiança.*²¹ Per part dels propietaris forestals hi ha voluntat i cultura forestal, però se senten impotents perquè no poden assumir els costos que això representa. Joan Jou, responsable del sector forestal d'Unió de Pagesos, comenta el següent després del foc del 1998:

“Quan cíclicament es produeix un incendi forestal gran, torna a la memòria l'anterior i es comprova que no se'n va aprendre res. Després ve l'estudi dels fets, causes, actitud, encerts i errades. Es fan valoracions, comença el ball de xifres i se segueix amb les propostes i resolucions, que s'aplicaran o no, i sembla que ja s'ha fet tot”.²²

Les relacions amb l'administració són una de les temàtiques que genera més opinions des de la propietat. Un dels incendis que més confrontació ha generat va ésser el de Sant Llorenç del Munt de l'estiu de 2003, sobretot, perquè un cop apagat va generar-se una llarga discussió entre la propietat i els gestors del parc natural. Fixem-nos en les següents informacions i opinions. En primer lloc:

Figura 2. Paisatge després d'un incendi a la comarca del Berguedà



Foto de l'autor

19. *Diari de Terrassa*, 2 de setembre de 2003.

20. www.snadf.org (consultat 21/01/2010).

21. *La Vanguardia*, 27 de juliol de 1998.

22. *El Periódico*, 26 de juliol de 1998.

“A les primeres hores de l’incendi, el director del Parc, Pau Pérez, va demanar a crits a un responsable dels Bombers de la Generalitat la presència immediata de més camions. Aquest últim li va contestar: *I per on vol que entrin?* La gestió del parc és ineficaç. Si talles un arbre estàs matant la naturalesa. I ara, què és això? Un genocidi, va explicar un veí desallotjat de casa seva. Nombrosos habitants de la zona van criticar l’escàs pressupost que la Diputació de Barcelona destina a la neteja del sotabosc, que és l’autèntic combustible en cas d’incendi.”²³

Poc després de l’incendi es va constituir la Plataforma Cendra formada per veïns de Sant Llorenç Savall i propietaris forestals i membres de l’ADF. Un dels actes d’aquesta plataforma va ser convocar una manifestació el 23 de setembre al coll d’Estenelles, que va aplegar unes 500 persones per reivindicar una major inversió en el bosc i la redacció d’un pla de prevenció d’incendis del parc. Posteriorment, el 19 d’octubre es va organitzar una jornada per agrair als voluntaris la seva participació en l’extinció del foc. Es calcula que més de mil persones van acostar-se per ajudar en la lluita contra el foc. Els ADF també es van incorporar al debat sobre els camins en el parc natural. El coordinador de l’ADF deia: *Cal cercar un equilibri. Si no volen fer més camins caldrà trobar algun mecanisme per poder combatre el foc. Avui per avui, el Parc Natural de Sant Llorenç del Munt és inaccessible.*²⁴ A primers de setembre de 2003 els propietaris forestals afectats pel foc es van reunir amb l’alcalde de Sant Llorenç Savall per tal que els recolzés en la seva demanda per tal que el Parc Natural de Sant Llorenç del Munt canviés el seu model de gestió. En aquest sentit un veí explicava que cal un debat social sobre la gestió del bosc: *La societat tindrà de decidir si volem un bosc de postal que qualsevol dia pot desaparèixer i que implica també un important risc per les persones o, en contrapartida, volem un bosc ben gestionat.*²⁵ L’estiu del 2004, un any després de l’incendi, els propietaris es queixaven de no haver rebut els diners per actuar a les seves propietats. Alguns propietaris que havien invertit els seus diners, segons comentava Joan Vallhonrat, president de l’agrupació de propietaris afectats, havien obtingut el recolzament de tres serradores que havien prioritzat la compra de la fusta cremada per davant de la verda, i es queixava que la Diputació no els havia donat el recolzament que esperaven.²⁶ Aquest mateix propietari forestal en un article d’opinió expressava un mes després del foc en una de les conclusions de l’article: *estem perdent la poca cultura forestal que queda i que és justament quan vivim d’esquenes al bosc quan trontollen els esquemes romàntics que algú s’entesta a explicar però que no responen al nostre temps.*²⁷

23. *El Periódico*, 21 d’agost de 2003.

24. *Diari de Terrassa*, 22 d’agost de 2003.

25. *Diari de Terrassa*, 4 de setembre de 2003.

26. *Diari de Terrassa*, 10 d’agost de 2004.

27. *Diari de Terrassa*, 24 de setembre de 2003.

Ara bé, malgrat avançar els diners i comptar amb el recolzament de les serradores el balanç econòmic era desolador. Un propietari forestal explicava a un diari que havia venut deu mil pins que es trobaven en tres-centes hectàrees cremades de la seva propietat a un euro el pi.²⁸

Els focs de la Catalunya Central del 1998 també van deixar un llarg requitzell de manifestacions per part de la propietat i envers l'administració. El 17 de juliol de 1999, un any després del gran incendi, es va redactar la Declaració de Matamargó, on s'afirma que el foc ha cremat també:

“una forma de vida i cultura que ja estaven ferides de mort: el despoblament rural, la pèrdua de pes econòmic del sector agrari, la tradicional manca d'inversions públiques en infraestructures i serveis. [...] De l'endemà del foc que ara recordem fins avui, no hem notat que es prenguessin mesures serioses per frenar el despoblament que dia a dia buida els nostres pobles i les nostres cases de pagès”.

Un treball sobre la percepció del medi rural fet 5 anys més tard (Plana, 2004) posava de manifest que hi havia una opinió d'indiferència respecte de l'administració i els polítics. En concret, es criticava la manca de sensibilitat dels polítics després dels incendis i la manca de polítiques a llarg termini.

Al cap d'uns anys la reflexió s'esdevé més clara i contundent. Un propietari forestal de les comarques gironines ens explicava amb una certa indignació:

“Immediatament entremig hi va haver *lo* dels focs de Montserrat, cèlebres, eh? Hi va haver tota una moguda. Llavors també la major part de propietaris –va ser una cosa de molt mal gust– se'ls hi fotia en cara que cremaven el bosc per poder vendre la fusta. Que *bueno*, també s'ha mantingut. Encara fa poc tornava a sortir. La resta d'Espanya encara es diu, no? Vull dir, com aquell qui diu: crema la casa per vendre les teules.”²⁹

Per tant, després de patir els efectes del foc se sentien difamats. Aquesta pressió que sent la propietat, en ocasions, també prové d'estudiosos aliens a la gestió forestal. Per exemple, després dels focs de l'estiu del 2003 el director de l'Escola de Prevenció i Seguretat Integral de la UAB deia:

“Sorprèn, de totes maneres, l'escassa atenció que es dedica al factor de la propietat forestal [...] La llei estableix a més a més deures de manteniment per al propietari, l'incompliment dels quals és sancionable, i l'Administració fins i tot pot recórrer a l'expropiació. No són tolerables, per tant, les masses forestals en risc d'incendi per deixadesa dels seus propietaris i s'han d'activar els mecanismes de responsabilitat corresponents.”³⁰

Un segon exemple prové d'un article d'opinió on, de forma quasi bel·ligerant, s'afirma: *Tanmateix si algun propietari no creu en la rendibilitat del seu bosc, sempre té la possibilitat de vendre's la finca i en paus.*³¹

28. *Diari de Terrassa*, 15 d'octubre de 2003.

29. Entrevista realitzada per l'autor per al llibre *Els boscos* (Gordi, 2005).

30. *El Periódico*, 1 de setembre de 2003.

31. *Diari de Terrassa*, 28 de gener de 2004.

En ocasions aquest plany es produeix als pocs dies del foc. Per exemple, respecte als focs a les terres interiors de l'estiu del 2009, Unió de Pagesos va censurar l'atribució automàtica que es fa de l'origen dels focs a l'activitat agrària sense considerar altres factors com els incidents en torres d'alta tensió o l'efecte de burilles sobre els vorals bruts.³² El sindicat va denunciar pressions sobre diferents segadors perquè es consideressin culpables de provocar alguns focs sense que se n'hagi demostrat la causa. Per tant, es culpabilitzava sense proves les màquines de segar i embalar de fer saltar les guspises del foc. Un altre debat que apareix després del foc és el que fa referència a les espècies. Un propietari del Lluçanès sobre aquesta temàtica ens deia a la pregunta de què fer després d'un incendi: *Primer, tallar-ho tot i de pressa, perquè la fusta es passa molt de pressa i has d'esperar que es repobli naturalment. Fa unes centúries, tota aquesta zona devia estar poblada de roures perquè és el primer que surt després d'un incendi.*³³

Dins l'apartat de les solucions, la propietat creu que cal potenciar les actuacions preventives, entre les quals es destaca el tema de la freqüentació i, sobretot, de la circulació motoritzada. En aquest sentit reproduïm unes altres paraules d'un propietari forestal de la comarca de la Selva:

“Potser trobarem altres solucions per apagar foc. Comencem per la base. Al bosc i segons l'època de l'any hi hem d'entrar una mica de puntetes. Si s'hi entra s'ha de fer d'una manera ordenada. Per sort, uns anys enrere es va tenir el gran encert d'actuar amb contundència per eliminar les paelles i costellades d'estiu en espais forestals. Va ser un gran pas, però no n'hi ha prou.”

Potser un dels temes que a nivell de premsa genera més opinions és el tema del sotabosc dels boscos. Tornem a utilitzar les paraules de l'anterior propietari forestal de les comarques gironines:

“Bruts ni mica, pot haver-hi un sistema herbaci o arbustiu més o menys desenvolupat, però això de brut no en té res. És tan verd i vegetal com els arbres. S'han arribat a dir moltes coses: primer que calia introduir dins del bosc vaques, després cavalls i més tard cabres. Per favor, tinguem una mica de sentit comú i d'imaginació. Fa molts anys que ho dic i he escandalitzat molta gent.”

Quan es van complir deu anys del gran incendi de la Catalunya Central, amb més de 24.000 ha calcinades es va organitzar una jornada titulada *Un món rural viu. Un paisatge sense cendres*, que va recollir moltes de les idees que han sortit al llarg d'aquest article. De les conclusions voldríem destacar dues idees força. La primera és que cal avançar cap a una nova cultura forestal, on la gestió forestal ha de ser la principal eina de gestió i, la segona, deu anys després la vulnerabilitat del territori ha augmentat ja que el paisatge és cada cop més homogeni i la gestió forestal ha disminuït notablement.

32. www.regio7.cat/fet-divers/2009/07/08

33. Entrevista feta amb els alumnes de Geografia Física de la UdG el curs 2004-2005

7. Conclusions

Cal situar el conjunt de vivències i reflexions de la propietat forestal davant d'un incendi en el marc del canvi paisatgístic i socioeconòmic en què està immers el món rural a Catalunya des de fa dècades. Aquesta realitat genera que les seves declaracions i opinions a la premsa tinguin, al nostre entendre, un to més greu.

En el moment d'inici del foc, el primer gran conflicte que apareix és el que hi ha entre els cossos de Bombers i la Policia amb els habitants del territori. La necessitat de desallotjar tothom ràpidament genera un sentiment d'incomprensió.

El segon tipus de problema apareix quan s'està lluitant contra el foc. El cos de Bombers té un control centralitzat i són un cos de professionals i, en els moments decisius d'extingir el foc no estan per processos participatius. D'altra part, la població local que coneix el territori, és a dir, els camins, les muntanyes, l'evolució del vent... se sent ignorada. Potser caldria que existís un professional del cos de Bombers que fes d'enllaç permanent entre el centre de control i la població local.

Després d'analitzar aquest primer conjunt de manifestacions fetes en moments difícils sorprenen els sentiments positius que la població manifesta respecte al bosc. Per exemple hem llegit frases com: *jo volia viure al bosc* i *el bosc és de tots o aquest és el meu bosc* que, al nostre entendre posen de relleu l'estret lligam que s'estableix entre la propietat rural i el bosc.

Després del foc i passades unes hores i uns dies apareix una reflexió més serena de la propietat, que aquest cop es dirigeix envers els representants polítics, i en la qual es manifesta un sentiment d'abandonament i, en ocasions, de desconfiança

Respecte al paper de l'opinió de la propietat dins els mitjans de comunicació a l'hora de parlar dels incendis forestals cal assenyalar que és molt present en els moments inicials per tal de presentar el dramatisme que implica haver de marxar de casa o veure com es crema la finca. Si el foc es converteix en un gran incendi, tot el protagonisme mediàtic passa als bombers i, sobretot, als polítics que governen i als que estan a l'oposició. Per tant, la crònica de la lluita per extingir el foc i explicar els seus efectes i conseqüències es converteix en una crònica política, on el foc és simplement el mitjà per confrontar-se partidàriament. L'exemple més paradigmàtic d'utilització de l'incendi per la lluita política és el cas del foc d'Horta de Sant Joan de l'estiu del 2009, que ha estat més de vuit mesos present en els mitjans de comunicació. Coincideixo amb Eduard Plana (2010) quan proposa que cal evitar la instrumentalització política i mediàtica del fenomen dels incendis ja que dificulten el necessari debat pausat postemergència.

Bibliografia

- ALBELDA, José (2004). “La naturaleza y su valoración estética contemporánea”. A: DOMÍNGUEZ, Gloria; Eduard PLANA; Mireia PECURUL; Sergio DE MIGUEL [eds.]. *Bosques y sociedad. Actas del V Forum de Política Forestal*. Solsona: Centre Tecnològic Forestal de Catalunya, p. 407-412.
- BERTRAN, Enric (1998). “Arran del foc de la Catalunya central”. *Treballs de la Societat Catalana de Geografia*, núm. 47, p. 17-30.
- CONSELL RECTOR DEL CPF (2004). “Editorial”. *Silvicultura*, núm. 44, p. 1.
- COSTA, Marc (2009a). “El foc s’apaga a l’hivern”. *El Periódico*, 23/07/2009.
- (2009b) “Els boscos, més enllà de l’estiu”. *El Periódico*, 26/07/2009.
- FOLCH, Ramon (1996). “Sociologia dels incendis forestals”. A: TERRADES, Jaume [ed.]. *Ecologia del foc*. Barcelona: Edicions Proa.
- GOLD, Stefan; Alexander KOROTOV; Volker, SASSE (2006). “The development of European forest resources, 1950 to 2000”. *Forest Policy and Economics*, núm. 8, p. 183-192.
- GORDI, Josep (2005). “Els boscos”. *Quaderns de la Revista de Girona*, núm. 118.
- (2009). *L’evolució del paisatge forestal a les terres gironines a la segona meitat del segle XX*. Girona: Associació d’Història Rural de les Comarques Gironines (Estudis, núm. 13).
- ICEA (1995). *Dossiers Agraris ICEA. Incendis Forestals*. Barcelona: Institució Catalana d’Estudis Agraris.
- LAGE PICOS, Xesús (2004). “Cambio social, naturaleza, y política forestal” A: DOMÍNGUEZ, Gloria; Eduard PLANA; Mireia PECURUL; Sergio DE MIGUEL [eds.]. *Bosques y sociedad. Actas del V Forum de Política Forestal*. Solsona: Centre Tecnològic Forestal de Catalunya, p. 413-423.
- LASANTA, T.; S. M. VICENTE-SERRANO (2007). “Cambios en la cubierta vegetal en el Pirineo aragonés en los últimos 50 años”. *Pirineos*, núm. 162, p. 125-154.
- MARGARIT, Remei (2003). “Patrimonio natural”. *La Vanguardia*, 23/08/2003.
- MASSANEDA, Miquel (1998). “Los bosques pasan factura”. *La Vanguardia*, 23/07/1998.
- PÉREZ VILARIÑO, José (1998). “Construcción social del monte y desarrollo corporativo del sector forestal”. *Agricultura y Sociedad*, núm. 85, p. 15-42.
- PLANA, Eduard (2000). “Grandes incendios forestales y desarrollo rural. El incendio de la Catalunya Central de 1998”. *Revista de Desarrollo Rural y Cooperativismo Agrario*, núm. 3, p. 163-174.
- (2004a). “Sinopsis del sector forestal i la propietat forestal. Discursives i demandes”. *Jornada de debat Gestió forestal i custòdia del territori*. Solsona, 14/12/2004. <http://www.xct.cat/ca/cdr/docsocasionals.html>
- [ed.] (2004b). “Incendis forestals, dimensió socioambiental, gestió del risc i ecologia del foc”. *Actes de les Jornades sobre Incendis Forestals i Recerca de la xarxa ALINFO*. Solsona.
- (2006). *Los incendios forestales en Catalunya. Una propuesta de política preventiva transversal*. Universitat Autònoma de Barcelona, Departament d’Economia Aplicada, Treball de recerca.
- (2010a). “El foc i la gestió de la informació”. *El Periódico*, 22/01/2010.
- (2010b). “Informació i comunicació sobre els incendis forestals. La gestió del risc com a oportunitat per a promoure el sector forestal”. *Catalunya Forestal*, núm. 104, p. 5-11.

- PLANA, Eduard; Sergio DE MIGUEL; Glòria DOMÍNGUEZ (2004). “Gestió forestal i percepció social sobre el paper dels boscos com a eina per al desenvolupament rural”. *Silvicultura*, núm. 44, p. 7-8.
- PLANA, Eduard; Sergio DE MIGUEL) “DOMÍNGUEZ, Gloria; Eduard PLANA; Mireia PECURÚ; Sergio DE MIGUEL [eds.]. *Bosques y sociedad. Actas del V Forum de Política Forestal*. Solsona: Centre Tecnològic Forestal de Catalunya, p. 4
- PLANA, Eduard; Joan MUNTANÉ (2004). “Diagnosi socioambiental de la zona afectada per l’incendi de la Catalunya Central. Evolució 1998-2003”. A: PLANA, E. [ed.]. *Incendis forestals, dimensió socioambiental, gestió del risc i ecologia del foc*. Solsona: Xarxa Alinfo.
- ROVIRA, Joan (2007). “Sobre prevenció d’incendis i el debat polític en la qüestió forestal”. *Catalunya Forestal*, núm. 85, p. 5.
- RUYRA, Joaquim (1928). *Entre flames*. Barcelona: Ed. La Nova Revista.
- SAGUER, Enric (2005). *Els últims hereus. Història oral dels propietaris rurals gironins 1930-2000*. Barcelona: Departament de Cultura, Generalitat de Catalunya.
- SCRINZI, Gianfranco; Antonio FLORIS; Tiziana FLAMMINJ; Paola AGATEA (1995). “Un modello di stima della qualità estetico-funzionale del bosco”. *ISAFSA. Comunicazioni di Ricerca*, núm. 95, p. 1-37. <http://mpf.entecra.it/files/95-2.pdf>
- VILA, Josep; Anna RIBAS; Diego VARGA; Albert LLAUSAS (2009). “Medio siglo de cambios paisajísticos en la montaña mediterránea. Percepción y valoración social del paisaje en la Alta Garrotxa (Girona)”. *Pirineos*, núm. 164, p. 69-92.